

L'afer Bloch (1931): un escàndol de corrupció transnacional durant l'albada republicana?

Joan Torrents Juncà

Universitat Autònoma de Barcelona
Bellaterra (Cerdanyola del Vallès) 08193
Facultat de Filosofia i Lletres
Departament d'Història Moderna i Contemporània

RESUM: El novembre del 1931 el diari *La Publicitat* va destapar un suposat cas de corrupció que havia implicat polítics republicans i socialistes de la Generalitat de Catalunya i dels ajuntaments de Barcelona i Tolosa, així com l'estafador francès Lazare Bloch. D'aquesta manera, esclatava el que es coneixeria com l'afer Bloch, un escàndol politicofinancer que va omplir algunes capçaleres catalanes, espanyoles i franceses durant uns quants dies. A través de diverses fonts hemerogràfiques, policials, diplomàtiques i parlamentàries, el present article, en primer lloc, analitzarà els discursos sobre corrupció política i moralitat pública desencadenats per l'afer Bloch, especialment en la cultura política republicana. En segon lloc, també examinarà com l'afer fou percebut, transferit i adaptat a Espanya i França. Aquest exercici permetrà demostrar que la legitimació de la naixent Segona República Espanyola es va basar en l'aplicació d'un projecte específic de moralització de la política. Igualment, es podrà observar com l'escàndol va adaptar-se a les lluites polítiques d'ambdues bandes dels Pirineus, amb elements transnacionals compartits.

PARAULES CLAU: corrupció política, escàndol, opinió pública, cultura política republicana, Segona República Espanyola, Tercera República Francesa.

Joan TORRENTS JUNCÀ, «L'afer Bloch (1931): un escàndol de corrupció transnacional durant l'albada republicana?». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, 25, 129-159 ISSN: 1139-0158. ISSN-e: 1699-7468. DOI: 10.1344/cercles2022.25.1016. Data de recepció: 5/10/2021. Data d'acceptació: 14/2/2022. Data de publicació: 11/11/2022.

Joan.Torrents@uab.cat | orcid.org/0000-0003-4512-8780

THE Bloch affair (1931): A transnational corruption scandal during the republican dawn?

ABSTRACT: In November 1931, the newspaper *La Publicitat* uncovered an alleged corruption case that would have implicated republican and socialist politicians from the Generalitat de Catalunya and the city councils of Barcelona and Toulouse, as well as the French swindler Lazare Bloch. Thereby, the so-called Bloch affair blew up, a politico-financial scandal that filled some Catalan, Spanish, and French press for a few days. Through various newspaper, police, diplomatic and parliamentary sources, this article, firstly, will analyse the discourses on political corruption and public morality set off by the Bloch affair, especially within the republican political culture. Secondly, the article will also examine how the affair was perceived, transferred, and adapted in Spain and France. This exercise will allow us to demonstrate that the legitimization of the nascent Second Spanish Republic was based on the application of a specific moralizing project of politics. Likewise, it will be possible to observe how the scandal was adapted to the political struggles of both sides of the Pyrenees, with shared transnational elements.

KEYWORDS: political corruption, scandal, public opinion, republican political culture, Second Spanish Republic, Third French Republic.

Introducció. Sobre la utilitat dels escàndols i la perspectiva transnacional en l'estudi històric de la corrupció¹

Quan hom parla d'escàndols de corrupció política durant la Segona República Espanyola, són dos els que solen venir a la ment: el cas

¹ Aquest article està vinculat al projecte HAR2017-86545-P i està finançat per les ajudes per a la formació de professorat universitari (FPU) del Ministeri d'Universitats. Igualment, l'article no hauria estat possibles sense els consells dels dos revisors, Gemma Rubí, Joan Pubill, Arnau González, Frédéric Monier i Rémy Pech.

Strauss o de l'estraperlo i l'assumepte Nombela o Tayá. Aquest fet no és casual, ja que ambdós escàndols, esdevinguts a finals del 1935 i amb implicacions decisives en el Partit Republicà Radical (PRR) d'Alejandro Lerroux, van contribuir decididament a la inestabilitat política del Bienni Contrareformista (1933-1936)² i van tenir un impacte notable en la cultura política espanyola.³ Ben al contrari, el batejat com a afer o assumepte Bloch, un escàndol politicofinancer que va involucrar l'estafador Lazare Bloch i alguns polítics de la Generalitat republicana i dels ajuntaments de Barcelona i Tolosa el novembre del 1931, ha romàs com un dels escàndols més desapercebuts de la Segona República, empetitit per les seves pròpies limitacions i per la fama dels afers esmentats abans.

Endinsar-se en l'anàlisi històrica d'aquest afer Bloch, com a estudi de cas, pot semblar un exercici contingent i merament morbós. Però res no és més allunyat de la realitat, sobretot si es té en compte que les ciències socials han subratllat l'interès que té l'examen dels escàndols per comprendre les societats contemporànies. Va ser a partir de la dècada del 1990 que dins del món acadèmic es va reivindicar l'escàndol com un fenomen «normal» en tota societat, amb capacitat per avaluar la vigència dels valors d'una col·lectivitat a través de la seva transgressió.⁴ Aquest reviscolament de l'interès pels escàndols va portar, fins i tot, a la institucionalització d'un camp interdisciplinari especialitzat, «l'escandologia»,⁵ i va motivar intents d'establir una de-

2 Nigel TOWNSON, «La ruptura de un consenso. Los escándalos “Straperlo” y “Tayá”», *Historia y Política*, 4, 2000, pp. 31-42.

3 N'és un exemple la popularització del concepte d'estraperlo, sinònim de negoci brut i, a partir de la postguerra civil, del mercat negre d'articles sota el règim de racionament.

4 Damien de BLIC i Cyril LEMIEUX. «Le scandale comme épreuve: éléments de sociologie pragmatique», *Politix*, 71, 3, 2005, pp. 9-38.

5 André HALLER, Hendrik MICHAEL i Martin KRAUS (eds.), *Scandology: An Interdisciplinary Field*, Colònia, Halem, 2018.

finició consensuada del fenomen. En concret, és especialment útil la de John Garrard, qui parla de fenòmens públics on comportaments privats, sovint protagonitzats per personatges públics, són revelats i reprovats moralment i, consegüentment, escandalitzen la població.⁶

Per la seva banda, des de la historiografia s'ha ressaltat que allò escandalós no és fix i atemporal, sinó que, com a construcció històrica pròpia de la contemporaneïtat, modula la història segons el context.⁷ També s'ha recalcat, precisament, que mitjançant els escàndols de corrupció política —un concepte canviant i normatiu, construït sobre judicis crítics entorn de les tècniques d'influència i d'interès— es pot indagar l'evolució històrica dels clientelismes polítics, del llindar entre les esferes pública i privada i de la definició conflictiva dels valors públics relatius al bon govern.⁸

A fi de contribuir a un impuls del tractament històric dels escàndols de corrupció,⁹ el present article es marca dos objectius: en primer lloc, a través de les estratègies desplegades en la batalla per l'opinió pública, analitzar els discursos sobre corrupció política i moralitat pública que va desencadenar l'afer Bloch, anàlisi que permetrà valorar quin projecte moralitzador volia impulsar la cultura política republicana per a la naixent Segona República; en segon lloc, inspeccionar l'afer, des de les pràctiques clientelars que el van

6 John GARRARD, «Scandals: an overview», dins J. GARRARD i J. L. NEWELL, (eds.), *Scandals in past and contemporary politics*, Manchester / Nova York, Manchester University Press, 2006, pp. 16-17.

7 Pol DALMAU i Isabel BURDIEL, «La imagen pública del poder. Escándalos y causas célebres en Europa (siglos XIX-XX): presentación», *Historia y Política*, 39, 2018, pp. 17-22.

8 Jens Ivo ENGELS i Frédéric MONIER, «Introduction», dins O. DARD, J. I. ENGELS, A. FAHRMEIR i F. MONIER, *Scandales et corruption à l'époque contemporaine*, París, Armand Colin, 2014, pp. 13-28.

9 Borja de RIQUER, Gemma RUBÍ i Lluís Ferran TOLEDANO, «Más allá del escándalo. La historia de la corrupción política en la España contemporánea», dins Borja de RIQUER, J. L. PÉREZ FRANCESCH, G. RUBÍ, L. F. TOLEDANO i O. LUJÁN (dirs.), *La corrupción política en la España contemporánea*, Madrid, Marcial Pons, 2018, pp. 49-50.

impulsar fins a les etapes del mateix escàndol —segons Lawrence Sherman, la revelació, la publicació, la defensa, la dramatització, el processament i l'estigmatització—,¹⁰ per examinar com un mateix escàndol va ser percebut, transferit i adaptat a Espanya i França. En aquest sentit, l'afer Bloch, com que es tracta d'un cas en el qual els actors van obrar entre i a través del marc de l'estat nació, és una oportunitat privilegiada per complementar l'estudi de la corrupció política amb una perspectiva transnacional i, alhora, qüestionar les visions estrictament «positives» sobre les connexions transfrontereres.¹¹ És a dir, l'afer Bloch pot ser útil per ponderar si les pràctiques i els discursos de la corrupció política també es van veure influïts per connexions, circulacions i transferències transnacionals; pel moviment d'organitzacions, individus i idees que, sense ser-ne aliens, van qüestionar l'estructura estatal com a marc rígid d'organització política.¹²

Aquest fet, tanmateix, planteja certs problemes metodològics. I és que el rastre de les connexions transfrontereres sovint és documentalment escorredís i encara més si els actors estan implicats en activitats reprovables.¹³ A això caldria sumar l'especificitat de la investigació sobre la corrupció política, la qual es caracteritza per la dificultat a l'hora de descobrir les pràctiques corruptes, no sempre amb evidències sòlides per documentar-les, i per la necessitat de re-

10 Citat a Fernando JIMÉNEZ SÁNCHEZ, «Posibilidades y límites del escándalo político como una forma de control social», *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 66, 1994, pp. 26-29.

11 Heinz-Gerhard HAUPT, «Une nouvelle sensibilité: la perspective "transnationale". Une note critique», *Cahiers Jaurès*, 200, 2011, pp. 173-180.

12 Patricia CLAVIN, «Defining Transnationalism», *Contemporary European Journal*, 14, 4, 2005, pp. 421-439.

13 Pierre-Yves SAUNIER, *La historia transnacional*, Saragozza, Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2021, pp. 74 i 88.

forçar la crítica de les fonts disponibles.¹⁴ Tal com suggeria Jean-Noël Jeanneney, per esquivar aquests entrebancs metodològics en l'estudi històric dels canals oberts entre els interessos privats i els poders polítics, pot ser útil la documentació generada per observadors *a priori* externs, com la premsa, la diplomàcia o la policia.¹⁵ Partint d'aquestes premisses intel·lectuals i aquests supòsits metodològics, el present article se servirà de diverses fonts hemerogràfiques, diplomàtiques, policials i parlamentàries per assolir els objectius esbossats més amunt.

De l'afer de *La Gazette du Franc* a l'afer Bloch. Peripècies empresarials de dos aventurers de les finances

Per entendre el rerefons de l'afer Bloch és necessari conèixer positivament els antecedents del seu protagonista, el corruptor i corrupte Lazare Bloch. Financer i home de negocis francès d'ascendència jueva, Bloch s'havia casat el 1908 amb Marthe Hanau, una parisenca d'arrels alsacianes i també d'estirp semita, de qui es va divorciar el 1922. Malgrat tot, això no fou cap impediment perquè la seva relació empresarial continués, ja que Bloch mai no va deixar de participar en les reeixides activitats econòmiques que, tot trencant els rols de gènere, va impulsar Hanau durant l'època d'entreguerres.

Ara bé, la credibilitat de Hanau se'n va anar en orris quan el 1928 va esclatar l'afer de *La Gazette du Franc*, en saber-se que la financera

¹⁴ Gemma RUBÍ i Ferran TOLEDANO, «Presentación. ¿Qué puede aportar la investigación de la corrupción política al conocimiento histórico?», dins Gemma RUBÍ i Ferran TOLEDANO (eds.), *Investigar la historia de la corrupción: conceptos, fuentes y métodos*, Cerdanyola del Vallès, Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions, 2021, p. 12.

¹⁵ Jean-Noël JEANNENEY, *L'argent caché : Milieux d'affaires et pouvoirs politiques dans la France du XXe siècle*, París, Fayard, 1984, p. 19.

utilitzava aquest diari per animar la creació de sindicats d'accionistes i orientar-los vers els títols que interessaven a les seves societats. En poques paraules, Hanau i Bloch —aquest últim com a còmplice— foren detinguts per estafa i abús de confiança sota l'acusació d'haver impulsat empreses fraudulentament sustentades per informacions i beneficis falsos. Aquesta estafa, que va arruïnar desenes de petits estalviadors, va esdevenir un gran escàndol internacional, ja que s'hi van trobar implicats diversos polítics, sobretot vinculats al Cartel des Gauches. Amb tot, Hanau sempre va defensar la seva innocència, presentant-se com una perseguida pel gran capital. En qualsevol cas, Hanau i Bloch foren condemnats, el març del 1931, a tres mil francs de multa cadascun i a dos anys i a divuit mesos de presó, respectivament, uns temps de reclusió que ja havien complert durant la presó preventiva.¹⁶

Paral·lelament a aquesta condemna, la parella va reorientar els seus negocis a través de la Banque d'Union Publique (BUP),¹⁷ una entitat bancària que es presentava a si mateixa com una iniciativa d'accés popular al món financer sota els ideals públics, democràtics i igualitaris, així com —segurament per marcar distàncies amb l'escàndol de *La Gazette du Franc*— de lleialtat, seguretat i transparència. En aquest últim sentit, tal com anunciava *Le Flambeau Financier* —diari vinculat a Hanau—,¹⁸ la BUP seria una «maison de verre», contrària als «principes d'obscurité volontaire» de la banca convencional, que proporcionaria als seus accionistes capacitat de decisió i

16 Vegeu una narració detallada de l'escàndol a François *Dubasque*, «L'affaire Hanau. Entre indignation, pratiques politiques déviantes et tentatives de normalisation de la vie publique au tournant des années 1930», dins O. DARD, J. I. ENGELS, A. FAHRMEIR i F. MONIER, *Scandales et corruption...*, pp. 96-108; Jean GARRIGUES, *Les scandales de la République : De Panama à l'affaire Benalla*, París, Nouveau Monde, 2019, pp. 99-109.

17 Archives Nationales (France) (ANF), 20040106/7, enquesta núm. 1815, informes del Commissariat Spéciale de Douai del 4 i l'11 de març de 1931.

18 «Le Flambeau», *Cyrano*, 20 de gener de 1929, p. 25.

informes periòdics. No casualment, el seu lema era «par le public, pour le public, sous le contrôle du public».¹⁹

Bloch fou l'encarregat d'expandir la BUP a Marsella, Lió, Saint-Étienne i Ginebra, valent-se de l'adhesió d'antics clients de *La Gazette du Franc*. Igualment, va promoure la creació d'una oficina a Tolosa amb l'ajuda de Jérôme Poulard, representant comercial de l'empresa tolosana Labouille i de la parisenca Novina, aquesta última associada a la BUP. De fet, Poulard havia de ser el representant regional de la BUP a la *Ville Rose*.²⁰ Més enllà dels negocis, Poulard era un socialista destacat de Tolosa, ja que era tinent d'alcalde i havia estat *conseiller d'arrondissement*, delegat sindical i administrador de *Le Midi Socialiste*, òrgan de la Secció Francesa de la Internacional Obrera (SFIO) al Midi francès.²¹ Atès el rol que ocupava en la política tolosana, Poulard representava un intermediari interessant per impulsar els nous negocis de Hanau i Bloch a través del favoritisme —és a dir, les pràctiques socials basades en l'intercanvi de favors o prebendes, també conegudes com a «micropolítica»—. ²² I això es va materialitzar durant l'esdeveniment que va plantar la llavor de l'afer Bloch: un banquet d'homenatge a l'Ajuntament de Barcelona ofert pel consistori socialista de Tolosa el 5 d'octubre de 1931 a la capital de l'Alta Garona.

Aquest banquet es va celebrar en ocasió de la Fira Internacional de Tolosa, la qual fou visitada per una delegació barcelonina encap-

19 «Pourquoi Banque d'Union Publique?», *Le Flambeau Financier*, 14 de febrer de 1931, p. 2, i «À quelques jours de l'organisation définitive et de l'ouverture des guichets de la Banque d'Union Publique», *Le Flambeau Financier*, 28 de maig de 1931, p. 2.

20 ANF, 20040106/7, enquesta núm. 1815, informes del Commissariat Spéciale de Lyon del 24 i el 25 de març de 1932, informe núm. 9617 de la Direction des Affaires Politiques et Commerciales, del 7 de desembre de 1931, i núm. 3193 del Commissariat Spéciale de Toulouse, del 10 de desembre de 1931.

21 «Poulard est mort», *Le Midi Socialiste*, 12 de desembre de 1932, p. 3.

22 Jens Ivo ENGELS, «La nueva historia de la corrupción. Algunas reflexiones sobre la historiografía de la corrupción política en los siglos XIX y XX», *Ayer*, 115, 2019, p. 40.

çalada per Jaume Aiguader, alcalde republicà de Barcelona. L'eufòria per la recent proclamació de la Segona República, així com la concòrdia entre republicans catalanistes i socialistes occitans —enfortida per l'exili durant la dictadura de Primo de Rivera—, embriagaven l'ambient, tal com van fer palès els discursos d'Aiguader i del seu homònim tolosà, el socialista Étienne Billières.²³

Un dels assistents al banquet era Lazare Bloch, qui va veure en la Catalunya republicana una oportunitat de negoci per a la BUP. Així, amb la intercessió de Poulard, Bloch va aconseguir contactar amb Aiguader per fer-li saber que visitaria Barcelona per fer propostes financeres a polítics i industrials catalans. Alhora, també amb l'ajuda de Poulard, l'estafador va aconseguir que Louis Voitellier, representant de les Fires internacionals de Tolosa i Marsella a Espanya, es comprometés a acompanyar-lo i a actuar com a enllaç amb les autoritats catalanes, ja que era una figura destacada de la colònia francesa de Barcelona. Jurista provinent d'una família de banquers arruïnats, Voitellier exercia d'agent de publicitat a la Chambre de Commerce Française de Barcelona, on havia fundat la revista comercial *Los Anales Españoles* sota el patrocini de Joan Antoni Güell i López.²⁴

En una nota enviada al cònsol general francès a Barcelona, Voitellier explicava que Bloch va arribar a la Ciutat Comtal el 25 d'octubre de 1931 i, gràcies a una carta de recomanació signada per Billières i dirigida a Rafael Campalans —de la Unió Socialista de Catalunya (USC)—, aconseguida mitjançant Poulard, l'estafador va poder entrevistar-se amb diversos polítics de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona enquadrats dins d'Esquerra Republicana

23 «L'Alcalde de Barcelone à Toulouse», *La Dépêche*, 6 d'octubre de 1931, p. 4.

24 Centre des Archives Diplomatiques de Nantes (CADN), Madrid Ambassade (396PO), sèrie C. 140, carta núm. 247, 23 de novembre de 1931, i carta sense número del 7 de gener de 1932, del cònsol general de França a Barcelona a Jean Herbet, ambaixador de França a Espanya.

de Catalunya (ERC), la USC i el PRR; concretament, amb Jaume Aiguader, Lluís Companys, Joan Lluhí, Joan Casanelles, Rafael Campalans, Josep Fontbernat, Casimir Giralt i Pere Comas —aquests dos últims, en representació de Francesc Macià—. Segons Voitellier, durant les entrevistes, celebrades majoritàriament a l'Hotel Orient de Barcelona, Bloch va parlar «plus sur la beauté des femmes espagnoles et sur la cuisine catalane que sur la finance». No obstant això, va defensar la necessitat d'una devaluació de la pesseta amb els arguments esgrimits per Hanau a *Forces*, la seva nova revista financera, i va proposar proporcionar or per crear un banc d'emissió català²⁵ a través de la BUP. Així mateix, el francès també va oferir comprar accions d'empreses catalanes i facilitar emprèstits.²⁶

En un principi, les proposicions de Bloch van interessar, mínimament, alguns polítics. Aiguader, per exemple, tot i conèixer els antecedents de Bloch, va confessar a Voitellier que «vous pourriez voir si on ne pourrait pas faire quelque chose avec lui». De la mateixa manera, també segons Voitellier, Companys va insinuar que voldria treure algun benefici personal de tot plegat, tot dient que «malheureusement [...] j'ai de la famille et je n'ai pas d'argent».²⁷ En qualsevol cas, la tònica general fou la falta d'entesa i, finalment, Bloch va marxar el 15 de novembre sense que les seves proposicions arribessin a bon port. Aquest fet, emperò, no va evitar que les lluites polítiques sobredimensionessin els contactes relatats i els convertissin en un escàndol.

25 L'agost del 1931 Casimir Giralt havia presentat al Consell Provisional de la Generalitat una moció per impulsar un «Banc de la Generalitat», tot i que mai no es va tirar endavant. José ARIAS VELASCO, *La Hacienda de la Generalidad, 1931-1938*, Barcelona, Ariel, 1977, p. 134.

26 CADN, Madrid Ambassade (396PO), sèrie C. 140, còpia d'una nota de Louis Voitellier adjuntada a la carta núm. 247.

27 CADN, Madrid Ambassade (396PO), sèrie C. 140, nota de Louis Voitellier ja esmentada, i carta núm. 244, del 21 de novembre de 1931, del cònsol general de França a Barcelona a Jean Herbet.

Corrupció, «lleugeresa política» o una arma contra la República i l'Estatut?

Alguns mitjans periodístics van assabentar-se de la visita de Bloch a Barcelona i van presentar-la com a anecdòtica. Per exemple, el setmanari *Mirador*, dirigit per Manuel Brunet i Solà, feia mofa de les seves intencions i afirmava «que ningú se l'escoltà seriosament».²⁸ Ara bé, el 15 de novembre *La Publicitat*, òrgan del Partit Catalanista Republicà (PCR), contradeia *Mirador* en magnificar l'estada de Bloch com «una maniobra de la finança internacional contra la pesseta». L'encarregat d'escriure l'article, el denunciand de l'escàndol, va ser el mateix Manuel Brunet, que llavors era un periodista destacat que havia virat cap a un catalanisme conservador i catòlic, molt influenciat per pensadors contrarevolucionaris com Charles Maurras.²⁹

En el seu escrit, Brunet informava que Bloch, valent-se dels seus contactes amb el socialisme francès, havia mantingut reunions amb diversos polítics de l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat per interessar-los en una devaluació induïda de la pesseta. L'objectiu era senzill: com que Espanya no havia adoptat el sistema del patró or i la pesseta havia patit depreciacions contínues, l'estafador volia lucrar-se especulant amb la devaluació de la moneda espanyola. Per reeixir, aquesta maniobra necessitava la connivència de personatges influents que forcessin aquesta devaluació, un paper que podia recaure en els polítics catalans a canvi de contrapartides. Per demostrar l'entesa final entre el francès i els polítics catalans, Brunet assenyala que el radical Casimir Giralt —conseller de Finances de la Generalitat i regidor de l'Ajuntament de Barcelona— i Lluís Companys —aleshores, cap de la Minoria Catalana a les Corts—, el primer en

28 «Els jueus tornen», *Mirador*, 12 de novembre de 1931, p. 1.

29 FRANCESC MONTERO AULET, *Manuel Brunet: El periodisme d'idees a l'ull de l'huracà*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2016.

una entrevista a *El Liberal*³⁰ i el segon en un editorial aparegut al diari que dirigia, *La Humanitat*,³¹ havien copiat, literalment, un escrit de Bloch en el qual, en el marc de la maniobra denunciada, criticava el valor irreal de la cotització de la pesseta.³²

No és casual que l'òrgan del PCR fos el denunciador del que a partir de llavors s'anomenaria afer o assumpte Bloch, ja que aquest partit pretenia convertir-se en el contrapoder d'ERC a Catalunya. Se sap de sobres que el PCR, amb el seu catalanisme centrista i liberal, s'havia autoproclamat el partit destinat a governar Catalunya després de la dictadura primorriverista. Tanmateix, la rotunda i inesperada victòria d'ERC a les eleccions municipals d'abril del 1931, així com la consolidació de la seva hegemonia en les conteses electorals posteriors,³³ van desorientar el PCR, derrotat i en una profunda crisi. Per pal·liar aquesta situació, aquest partit va presentar-se com una agrupació de quadres prestigiosos preparats per substituir ERC un cop es desgastés amb la seva política erràtica, duta a terme per personalitats poc preparades, políticament i tècnicament, i proclius a la incoherència i la immoralitat política.³⁴

Així doncs, la denúncia de l'afer Bloch, un escàndol que esquitxava ERC i els seus aliats i socis polítics, partia d'aquesta pugna pel govern de Catalunya. En aquest sentit, s'ha de tenir en compte que els escàndols mediatitzats de corrupció —que van multiplicar-se a Europa a partir del 1880 a conseqüència de l'aparició de la premsa de masses, l'alfabetització i l'avenç en la politització— obeïen a càlculs estratègics en el marc de lluites polítiques, més que no pas a una

30 «Del problema monetario», *El Progreso*, 12 de novembre de 1931, p. 1.

31 «Notes financieras», *La Humanitat*, 11 de novembre de 1931, p. 6.

32 Manuel BRUNET, «L'estada de M. Lazare Bloch a Barcelona. Una maniobra de la finança internacional contra la pesseta», *La Publicitat*, 15 de novembre de 1931, pp. 1-2.

33 Vegeu M. Dolors IVERN SALVÀ, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, vol. 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

34 Montserrat BARAS, *Acció Catalana, 1922-1936*, Barcelona, Curial, 1984, pp. 117-138.

voluntat abstracta de vigilància dels mitjans.³⁵ El cas espanyol és il·lustratiu, ja que «l'escandalització»³⁶ de l'opinió pública respecte a la corrupció va aparèixer a partir de la Guerra Hispano-nord-americana, quan la crítica del caciquisme i de la immoralitat de la Restauració va esdevenir una eina de mobilització política en part gràcies al marcat partidisme de la premsa.³⁷

Tornant a la mediatització de l'afer Bloch, *La Publicitat* no fou l'únic mitjà de premsa que va denunciar un escàndol que, segons el poeta Josep Maria López-Picó, va causar «un gran aldarull».³⁸ Tot i que amb el pas dels dies es va demostrar que la denunciada «maniobra» només havia consistit en unes entrevistes sense cap mena de resultat, això no va evitar que diversos òrgans de la premsa partidista, aprofitant la mala reputació del francès, explotessin el cas per minar l'hegemonia d'ERC.

Dins del camp catalanista, la Lliga Regionalista, principal força d'oposició conservadora a Catalunya, va esbombar l'escàndol en conferències, mítings i articles a *La Veu de Catalunya*.³⁹ Bàsicament, els regionalistes van mostrar una crítica semblant a la del PCR, basada a emfatitzar com l'errabunda política d'ERC de nomenament de càrrecs polítics poc preparats i caracteritzats per «la lleugeresa, [la]

35 Jens Ivo ENGELS i Frédéric MONIER, «Introduction», p. 19.

36 Procés comunicatiu en el qual suposades transgressions de figures públiques, grups, organitzacions o institucions són denunciades amb l'objectiu de suscitar indignació pública. Stefan GEISS, «Scandalization», dins P. RÖSSLER, C. A. HOFFNER i L. VAN ZOONEN (eds.), *The International Encyclopedia of Media Effects*, Hoboken, John Wiley&Sons, 2017, pp. 1-11.

37 Pol DALMAU, «Fighting against corruption. Newspapers and Public Morality in Modern Spain», dins O. DARD, J. I. ENGELS, A. FAHRMEIR i F. MONIER, *Scandales et corruption...*, pp. 31-50.

38 Josep Maria LÓPEZ-PICÓ, *Dietari (1929-1959)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 47, entrada del 15 de novembre de 1931.

39 «Catalunya i els seus polítics. Conferència de Miquel Vidal i Guardiola», *La Veu de Catalunya*, 9 de desembre de 1931, p. 4, i «Míting a Santa Eulàlia de Ronsana», *La Veu de Catalunya*, 23 de novembre de 1931, p. 3.

inconsciència, [i la] imprudència» desembocava en mal govern i en temptatives corruptores que podien comprometre la consecució de l'Estatut.⁴⁰

Aquesta percepció de l'afer Bloch com un perill per a la fita estatutària que estava liderant ERC⁴¹ fou compartida per altres formacions catalanistes o regionalistes, relegades a un rol secundari en el procés d'autonomia. A tall d'exemple, el carlisme català⁴² va expressar una opinió semblant. Mitjançant l'influent *El Correo Catalán*, Martín d'Aymer creia que l'escàndol havia destapat la mediocritat, la incapacitat, la intemperància, la vulgaritat i la falta de preparació dels polítics d'ERC i conclouïa que «hoy tememos más que nunca [por l'Estatut de Catalunya], por la mala impresión que acaba de dejar por doquiera el escandaloso asunto».⁴³ El mateix parer mostrava Joan Maria Roma, qui sentenciava que «la República, la Generalidad y el famoso Estatuto van a quedar como un guñapo por culpa de sus hombres cumbres».⁴⁴

Aquestes preocupacions no eren del tot injustificades, ja que els òrgans d'expressió de les desorientades i debilitades dretes no republicanes —és a dir, del magma de monàrquics liberals, alfonsins autoritaris, catòlics accidentalistes i diversos corrents tradicionalistes—⁴⁵ van aprofitar l'afer, i les trifulgues periodístiques que havia despertat entre el catalanisme, per emfatitzar com la manca de pre-

40 «El punt concret», *La Veu de Catalunya*, 18 de novembre 1931, p. 1.

41 M. Dolors IVERN SALVÀ, *Esquerra Republicana...*, pp. 188-209.

42 Vegeu Robert VALVERDÚ MARTÍ, *El carlisme català durant la Segona República Espanyola (1931-1936): Anàlisi d'una política estructural*, Barcelona / el Vendrell, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Ajuntament del Vendrell, 2008, pp. 36-48.

43 Martín d'AYMER, «Por malos caminos», *El Correo Catalán*, 20 de novembre de 1931, p. 1.

44 REBEC (Joan Maria Roma Comamala), «De todo un poco», *El Correo Catalán*, 20 de novembre de 1931, p. 1.

45 Julio GIL PECHARROMÁN, *La Segunda República española (1931-1936)*, Madrid, UNED, 1995, pp. 141-144.

paració política i la desunió i el partidisme dels polítics catalans desaconsellaven l'autogovern. Aquestes crítiques, a més, se sumaren a d'altres en contra de catalanistes, republicans i socialistes entorn de l'acumulació de càrrecs públics, un debat que pretenia qüestionar la legitimitat d'exercici de les noves institucions republicanes.⁴⁶

Així, a part del primorriverista *La Nación*, el carlointegrista *El Siglo Futuro* o el liberal *El Imparcial*, un exemple clar va ser el del monàrquic *ABC*, de Madrid, obertament hostil contra la Segona República i l'Estatut⁴⁷ i el qual, a part d'estar al dia de totes les derivacions de l'afer Bloch, va publicar alguns articles d'opinió en els quals es dubtava de la capacitat d'autogovern de Catalunya. Entorn d'aquesta consideració, Adolfo Marsillach Costa, anticatalanista de pedra picada i antic simpatitzant lerrouxista, opinava que la «guerra cruenta [...], implacable, sin piedad y sin cuartel» oberta entre els partits catalanistes arran de l'escàndol era un precedent il·lustratiu de la Catalunya autònoma: un territori abocat al separatisme i a les lluites partidistes.⁴⁸

A aquesta imatge d'incapacitat política d'ERC i de desunió del catalanisme que volien transmetre els òrgans de premsa no republicans, s'hi van sumar les crítiques de *Solidaridad Obrera*, portaveu de la Confederació Nacional del Treball (CNT). La cultura política anarquista no concebia la República com un objectiu que pogués substituir la revolució social, però tant anarquistes com anarcosindicalistes havien ofert suports circumstancials al republicanisme en la lluita contra la monarquia alfonsina.⁴⁹ De fet, durant els primers

46 Gemma RUBÍ CASALS i Quintí CASALS BERGÉS, «Esquivando la corrupción: la remuneración del diputado y la cuestión de las incompatibilidades en España (1812-1933)», *Historia Constitucional*, 22, 2021, pp. 542-547.

47 Víctor OLMOS, *Historia del ABC*, Barcelona, Plaza&Janés, 2002, pp. 212-214.

48 Adolfo MARSILLACH, *ABC*, «Aún no asamos», 11 de desembre de 1931, p. 4.

49 Pere GABRIEL, «Las democracias del anarquismo y el anarcosindicalismo», dins F. MORENTE, J. POMÉS i J. PUIGSECH (eds.), *La rabia y la idea: Política e identidad en la*

mesos de la Segona República, la central anarcosindicalista era vista com un puntal d'ERC, ja que els vots dels obrers cenetistes havien consolidat les seves victòries electorals i les dues organitzacions gaudien d'excel·lents relacions.⁵⁰ Això no obstant, a partir del setembre del 1931 «la Soli» fou controlada pel corrent anarquista, que maldava per ser la força hegemònica de la CNT i el qual era crític amb aquesta entesa entre republicans i anarcosindicalistes.⁵¹

Així, sota la direcció de l'anarquista individualista Felipe Aláiz, *Solidaridad Obrera* va criticar severament els polítics d'ERC i, de retruc, els anarcosindicalistes trentistes arran de l'afer Bloch. Amb una retòrica antiparlamentària i antipolítica, diversos editorials van advertir als «sindicalistas políticos», a «nuestros camaradas obcecados», que la política institucional havia convertit els homes d'ERC en uns hipòcrites, en «mandones engreídos [...] enloquecidos, ebrios de alfombras, tapices, coches y comida cara, mientras el pueblo arde de hambre»,⁵² en «pavos bien cebados»⁵³ amb una actitud que no els diferenciava dels polítics del PCR, també ansiosos per «una merienda que las actuales circunstancias reservaban a los otros».⁵⁴ El mateix Felipe Aláiz opinava a *El Luchador*, setmanari de Federico Urales, que la participació de les masses proletàries en el joc electoral només havia portat al poder uns «enchufados del nuevo [règim]»,

España republicana (1931-1936), Saragossa, Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2016, p. 119.

50 Ángel HERRERÍN LÓPEZ, *Camino a la anarquía: La CNT en tiempos de la Segunda República*, Madrid, Siglo XXI, 2019, p. 101.

51 Susanna TAVERA, *Solidaridad Obrera: El fer-se i desfer-se d'un diari anarco-sindicalista (1915-1939)*, Barcelona, Diputació de Barcelona / Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1992, pp. 52-56.

52 «Marta Hanau, en la Generalidad», *Solidaridad Obrera*, 19 de novembre de 1931, p. 1.

53 «Los festines políticos», *Solidaridad Obrera*, 25 de novembre de 1931, p. 1.

54 «"L'affaire" Bloch, Companys, Giralt, Brunet, Fontbernat, Campaláns, Ragassol, Barbey y suma y sigue», *Solidaridad Obrera*, 27 de novembre de 1931, p. 4.

una «chusma de oro dorada que vive en perpetuo festín de Baltasar» i que havia perllongat «una exposició perpetua de latrocinio» iniciada amb la monarquia.⁵⁵

Precisament, la voluntat de diferenciar-se de la corrupta monarquia alfonsina fou el *leitmotiv* de la premsa republicana entorn de l'afer Bloch. I és que, per a la cultura política republicana, la legitimitat de la Segona República passava per implantar un projecte moralitzador de la política, tant en la pràctica com en el discurs i l'aparença. L'exemple per antonomàsia d'aquesta nova moral republicana s'havia produït pocs dies abans, quan el radical Emiliano Iglesias fou declarat moralment incompatible amb les Corts Constituents després d'intentar subornar Jaume Simó Bofarull perquè la Comissió de Responsabilitats no encausés Joan March per contraban.⁵⁶ Així, el dit afer Iglesias va passar a ser un referent durant la mediatització de l'afer Bloch i, per exemple, *La Publicitat* creia que la seva denúncia havia estat «una lleial aportació a la causa de regeneració republicana començada amb l'exclusió del Parlament de l'Emiliano i del March», l'inici d'una depuració que permetria «netejar la República i fer distincions entre republicans».⁵⁷

Valentín F. Cuevas, corresponsal a Madrid del diari salmantí *El Adelanto*, de tendència republicana moderada, tot i que creia que l'afer Bloch es tractava només d'un cas de «ligereza» —és a dir, de manca de reflexió i professionalitat en l'exercici de la política—, deia que «hay que exigir responsabilidades, que esto está de moda ahora».⁵⁸

55 Felipe Aláiz, «Barcelona a la vista», *El Luchador*, 4 de desembre de 1931, p. 2.

56 Mercedes CABRERA, *Juan March (1880-1962)*, Madrid, Marcial Pons, 2011, pp. 209-211.

57 «L'afer Bloch i l'Estatut», *La Publicitat*, 24 de novembre de 1931, p. 1, i «Els republicans contra els Emilianos de l'Esquerra», *La Publicitat*, 21 de novembre de 1931, p. 2.

58 Valentín F. CUEVAS, «El "affaire" Bloch en el Congreso», *El Adelanto*, 20 de novembre de 1931, p. 5.

També plasmava perfectament aquesta idea *El Pueblo*, òrgan republicà de Tortosa, el qual reclamava transparència:⁵⁹

[...] fundándonos en el tan cacareado escándalo March-Iglesias, queremos que todos los asuntos que afecten directa o indirectamente a nuestra patria sean discutidos a plena luz [...]. Así se demostrará una vez más que en un régimen republicano no pueden hacerse negocios ilícitos [...]. Claridad, mucha claridad.⁶⁰

FUK, el corresponsal a Barcelona del diari republicà moderat *Crisol*, tot i que criticava la «torpeza» dels denunciats i el partidisme dels denunciants,⁶¹ creia, igualment, que només s'havia incorregut «en el pecado de ligereza lamentable», sense possibilitat de «hincar el diente en su honorabilidad». Tot i així, advertia que «nosotros somos partidarios de que se desnude en la vía pública a cuantos no actúen en la política de ahora con la honestidad y con la austeridad que exigen el prestigio y el crédito de la República».⁶² En resum, que «nunca más como ahora no solo hay que ser honrados, sino que, además, hay que parecerlo».⁶³ És a dir, que els republicans no havien de caure en la «ligereza política», sempre havien de mostrar «claridad» —és a dir, transparència— i havien de tenir una «mentalidad y procedimientos muy distintos» als de la monarquia.⁶⁴

59 Vegeu un estat de la qüestió historiogràfic sobre la «transparència» a Jens Ivo ENGELS i Frédéric MONIER, «Researching the History of Transparency: Introduction», dins Jens Ivo ENGELS i Frédéric MONIER (eds.), *History of Transparency in Politics and Society*, Göttingen, Vandenhoeck&Ruprecht, 2020, pp. 7-20.

60 GARDEN, «Un "affaire"», *El Pueblo* (Tortosa), 20 de novembre de 1931, p. 1.

61 FUK, «Las derivaciones del caso Bloch», *Crisol*, 23 de novembre de 1931, p. 6.

62 FUK, «Lamentable e inexplicable», *Crisol*, 17 de novembre de 1931, p. 6.

63 FUK, «Se trataba de lograr la baja de la peseta», *Crisol*, 16 de novembre de 1931, p. 11.

64 «El asunto Bloch y la ligereza política», *Crisol*, 17 de novembre de 1931, p. 3; «La política de Cataluña», *Crisol*, 19 de novembre de 1931, p. 1, i «Por el decoro de Cataluña», *Crisol*, 25 de novembre de 1931, p. 1.

Seguint aquesta línia, *El Diluvio*, el popular diari barceloní representant del republicanisme federal, va abordar l'afer Bloch des d'una posició crítica amb ERC, partit a qui havia donat un suport pràcticament incondicional.⁶⁵ En una nota, demanava una tasca fiscalitzadora i depuradora, i deia que l'escàndol demostrava que ERC, en accedir al poder i haver oblidat els principis republicans d'honestetat, correcció, austeritat i probitat, havia esdevingut un partit «conservador» de la vella política.⁶⁶ En el mateix número, Miguel Herrero Besada afirmava que l'afer Bloch era molt més greu que l'«opereta bufa» de l'afer Iglesias i que calien esclariments i depuracions per assegurar «la honorabilidad y la decencia» del règim republicà.⁶⁷ En definitiva, s'exigia un nou prototipus de polític republicà, el qual havia de mostrar una «moralidad superior» i havia de ser «[honrat] en todas las direcciones» per contraposar la República amb la monarquia.⁶⁸

Davant de totes aquestes denúncies, acusacions i exigències, els polítics implicats en l'escàndol es van defensar a través dels òrgans d'ERC (*La Humanitat* i *L'Opinió*), la USC (*Justícia Social*) i el PRR (*El Progreso*) seguint tres estratègies. En primer lloc, es va negar la suposada «maniobra contra la pesseta» i es va minimitzar l'assumpte caracteritzant-lo com uns simples contactes desafortunats amb Bloch.⁶⁹

En segon lloc, es va semblar l'estigma de la corrupció entre els denunciants de l'escàndol per invertir els rols i convertir-los en els denunciats. Particularment, els regidors de Barcelona Joan Casanelles i Francesc Costa van ressaltar el cinisme de les denúncies de la Lliga per la

65 Gil TOLL, *El Diluvio, la prensa y la Segunda República*, Barcelona, Icaria, 2021, pp. 103-144 i 173-176.

66 «Por el honor de la República», *El Diluvio*, 18 de novembre de 1931, p. 5.

67 Miguel HERRERO BESADA, «Comentarios de un escéptico. Por la dignidad de la República», *El Diluvio*, 18 de novembre de 1931, p. 6.

68 «La inmoralidad es conservadora», *El Diluvio*, 20 de novembre de 1931, p. 4.

69 «Contestando a “La Publicitat”», *El Progreso*, 17 de novembre de 1931, p. 1.

seva implicació en negocis bruts molt més escandalosos, com l'afer de la Companyia General del Suro, la suspensió de pagaments del Banc de Barcelona o la Compañía Hispano-Americana de Electricidad (CHADE) de Cambó.⁷⁰ Els polítics del PCR tampoc no es van escapar d'aquestes acusacions. Un editorial de *L'Opinió* feia un exercici d'ucronia i afirmava que si el PCR hagués guanyat les eleccions, els seus homes haurien acceptat les propostes de Bloch a causa del seu «desfici [...] per anar a remenar diners als organismes públics».⁷¹ Aquestes inculpacions anaren més enllà a partir del 25 de novembre, quan *La Publicitat* va reconèixer que Eduard Ragsol, advocat i membre del PCR, era qui havia revelat les informacions a Brunet.⁷² Segons Rafael Campalans, Ragsol havia aconseguit assabentar-se de les intencions de Bloch perquè aquest s'havia interessat a adquirir accions de l'empresa Hoteles Unidos SA, de la qual Ragsol era el secretari.⁷³ Tot i que es negaren aquestes afirmacions, *La Humanitat*, *L'Opinió* i *Justícia Social* van començar a parlar d'«afer Bloch-Ragsol», «afer Brunet» o «afer Bloch-Publi», tot remarcant que l'únic que havia fet negocis reals amb Bloch havia estat, únicament, Ragsol.⁷⁴

Finalment, es va adoptar una estratègia vastament utilitzada fins a aquell moment: identificar ERC i els seus aliats amb la República i l'Estatut perquè qualsevol crítica es pogués convertir en un atac

70 Joan CASANELLES, «Ara que parlem de Bloch...», *L'Opinió*, 21 de novembre de 1931, p. 1; F[rancesc] COSTA, «Parlem-ne, d'afers bruts... Els contactes sospitosos i els negocis gens nets dels enemics de l'Esquerra», *La Humanitat*, 23 de novembre de 1931, p. 1. Vegeu: Borja de RIQUER, *Cambó en Argentina: Negocios y corrupción política*, Barcelona, Edhasa, 2016.

71 «Quatre veritats sense importància», *L'Opinió*, 25 de novembre de 1931, p. 1.

72 «L'afer Bloch. L'origen de la nostra informació. Una declaració del senyor Eduard Ragsol», *La Publicitat*, 25 de novembre de 1931, p. 1.

73 Rafael CAMPALANS, «L'afer Brunet-Ragsol-Bloch», *Justícia Social*, 28 de novembre de 1931, p. 1.

74 «Història de caníbals», *L'Opinió*, 26 de novembre de 1931, p. 1; «Els acusadors han passat a acusats», *La Humanitat*, 27 de novembre de 1931, p. 6.

antirepublicà i anticatalà.⁷⁵ D'aquesta manera, l'afer Bloch es convertí en una calúmnia perpetrada pels catalanistes conservadors segons interessos partidistes i que feia el joc a l'antirepublicanisme.⁷⁶

Certament, aquestes estratègies van funcionar. Tot i que, segons Josep Pla, semblava que «els elements més lligats al règim» forçarien dimissions i responsabilitats entre els homes d'ERC i que tot plegat tindria repercussions a les Corts Constituents,⁷⁷ el cert és que, a part d'un intent de dimissió de Companys —segons Arnau González, fruit d'una incapacitat per aguantar la pressió política i de la manca de voluntat per encarar crisis,⁷⁸ i finalment la dimissió fou desautoritzada per Macià—, l'afer Bloch no va tenir conseqüències institucionals. No en va, tots els membres de la Minoria Catalana a les Corts, conscients que l'afer comprometia la fita estatutària, van fer pinya entorn de Companys i van evitar que la qüestió s'elevés a estat parlamentari.⁷⁹ Amb tot, l'escàndol sí que fou discutit a l'Assemblea de la Diputació Provisional de la Generalitat el 16 de gener de 1932, quan l'escàndol ja s'havia esvaït i sense gran transcendència per a Jaume Bofill i Mates, del PCR.⁸⁰

L'únic òrgan de representació política on l'escàndol fou debatut àmpliament va ser el ple de l'Ajuntament de Barcelona del 18 de novembre de 1931. Davant la implicació de regidors del consistori en l'afer, Felip de Solà Cañizares, líder de la minoritària Dreta Liberal Republicana (DLR), va proposar que es nomenés una comissió de

75 David MARTÍNEZ FIAL, *Leviatán en Cataluña: La lucha por la administración de la Generalitat republicana, 1931-1939*, Sevilla, Espuela de Plata, 2019, pp. 40-41.

76 «Contra la xurma», *La Humanitat*, 17 de novembre de 1931, p. 1, i «Els rèptils», *La Humanitat*, 17 de novembre de 1931, p. 6.

77 Josep PLA, «L'esperit de Mme. Hanau, vist des de Madrid», *La Veu de Catalunya*, 19 de novembre de 1931, p. 1.

78 Arnau GONZÁLEZ VILALTA, *Lluís Companys: Un home de govern*, Barcelona, Base, 2009, pp. 126-133.

79 «Els difamadors, acorralats», *L'Opinió*, 20 de novembre de 1931, p. 1.

80 «L'Assemblea de la Generalitat», *La Veu de Catalunya*, 18 de gener de 1932, p. 4.

responsabilitats per preservar el decòrum, la dignitat i la moralitat de l'Ajuntament i demostrar la capacitat de Catalunya per autogovernar-se. Solà Cañizares creia que havia passat eren «conductes més o menys lleugeres [...] que no entren en els còdics [sic] però sí en la consciència i en la dignitat i prestigi d'un Ajuntament com el de Barcelona». Davant d'aquesta proposició, els regidors d'ERC, el PRR, la USC i la UGT/PSOE van minimitzar l'escàndol i el van presentar com un atac difamatori, partidista i negatiu per a la República i per a l'Estatut. Joan Casanovas fins i tot va comparar l'afer amb les campanyes de desprestigi contra Robespierre i Danton durant la Revolució Francesa. Finalment, la proposició de Solà Cañizares fou rebutjada, atès que va rebre els únics vots favorables de la Lliga i la DLR.⁸¹

De nou, no és estrany que un partit com la DLR participés en l'explotació de l'afer, ja que volia veure recompensada la seva lluita contra la monarquia i no estava disposada a cedir davant l'hegemonia d'ERC a Catalunya. El mateix Solà Cañizares, en una obra del 1932 en la qual repassava l'activitat del Comitè Revolucionari format després del pacte de Sant Sebastià, es planyia de l'exclusió de la DLR durant l'elaboració de l'Estatut i denunciava la monopolització de la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona per part d'ERC. Segons ell, «imperava arreu el cacicat i el favoritisme, de tal manera que sembla que ressuciti [sic] l'esperit de Planas i Casals.⁸² [...] Es dóna estat oficial al repartiment de càrrecs entre els regidors, i l'Alcalde oficia a les comissions demanant-ne la meitat. Es creen institucions per a donar càrrecs als amics», i en una nota a peu de pàgina recordava l'afer Bloch, però sense entrar en detalls.⁸³

81 Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, ref. Aroo «Acció i òrgans de governs», i ref. A134, «Consell Plenari», *Llibre d'Actes de 1931*, novè tom, pp. 304-326.

82 Manuel Planas i Casals (1839-1907), cacic del Partit Conservador a Barcelona.

83 Felip de SOLÀ CAÑIZARES, *El moviment revolucionari a Catalunya: Contribució a la història de l'adveniment de la República*, Barcelona, Llibreria Catalònia, 1932, pp. 129-134.

L'escàndol «tra los montes». La recepció de l'afer Bloch a França

Poc després del ple municipal esmentat, Solà Cañizares fou atacat per elements d'ERC en un banquet d'homenatge de la DLR.⁸⁴ Aquest no va ser l'únic episodi de violència relacionat amb l'afer Bloch, ja que el 1932 Manuel Brunet fou agredit, suposadament, per escamots de les Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català (JEREC) com a represàlia per haver iniciat l'escàndol, cosa que acabaria de facilitar-li un cert desengany envers el projecte republicà i el seu pas posterior a la Lliga.⁸⁵ També fou sonada l'agressió al periodista Joan Tomàs i Rosich, cap de premsa de la Generalitat i treballador de l'agència informativa Havas, per part d'Artemi Aiguader —germà de l'alcalde barceloní— per haver difós l'afer entre la premsa francesa.⁸⁶

Aquest fet remet a la recepció de l'afer Bloch a França, un país que, des de l'esclat de l'escàndol de Panamà (1892), havia esdevingut el paradigma dels escàndols de corrupció, a causa de la seva utilització per part de la dreta nacionalista antisemita i l'esquerra socialista per fer evident la contradicció entre el discurs legitimador de la Tercera República francesa (1870-1940), basat en l'honestedat, i la pràctica dels seus polítics.⁸⁷ *La Voz de Aragón*, diari republicà d'esquerres, exemplificava aquesta percepció perfectament afirmant que, abans de l'afer Bloch, «las turbiedades folletinescas, de apachismo finan-

84 «Un telefonema de la Dreta Liberal Republicana de Catalunya», *La Veu de Catalunya*, 3 de desembre de 1931, p. 2.

85 Francesc MONTERO AULET, *Manuel Brunet...*, p. 107.

86 Joan ESCULIES, *Artemi Aiguader: Posar ordre a la rereguarda*, Barcelona, Fundació Josep Irla, 2021, pp. 65-67.

87 Frédéric MONIER, «¿Un “régimen honesto”? Soberanía y virtud en la República francesa (1870-1940)», *Ayer*, 115, 2019, pp. 51-75.

ciero, [...] hasta ahora creímos eran peculiares de Francia».⁸⁸ La popularització del terme *affaire* arreu d'Europa —catalanitzat com a «afer» o traduït per «assumpte»— per fer referència als grans escàndols de corrupció també és una mostra d'aquest fet, així com un exemple evident de transferència transnacional. De fet, a Alemanya i la Gran Bretanya la contraposició amb la França corrupta del *fin de siècle* va servir com a contraexemple per adobar l'autopercepció d'excursionisme i de moralitat superior d'aquests dos països.⁸⁹

Conscienciades del perill deslegitimador dels escàndols de corrupció, les autoritats diplomàtiques espanyoles es van alarmar amb l'afer Bloch, per l'existència d'un «plan contra [la] moneda espanyola» i també per la participació de polítics catalans i d'Étienne Billières en ell. De seguida, però, aquesta temença es va esvaïr, ja que es va comprovar que la maquinació sobre la pesseta era inversemblant a causa de la poca influència i la mala reputació de Hanau i Bloch. Tot i això, Alfonso Danvila, ambaixador espanyol a París, insistia en una certa malfiança entorn de «ciertos elementos políticos de Cataluña» i, sobretot, de Billières, jutjat com un «hombre poco prudente a cuyos actos, en todo caso, no conviene otorgar una beligerancia excesiva», pels seus innegables contactes amb Bloch.⁹⁰

Tot i aquesta preocupació, l'afer Bloch va tenir una repercussió nacional més aviat moderada a França. Els grans diaris de l'època, segurament per les limitacions pròpies d'un petit escàndol estranger, van fer-ne cas omís i només alguns mitjans, sobretot de tirada mo-

88 EL CURIOSO DISCRETO, «Desgaste de la “Generalitat” en un turbio asunto financiero», *La Voz de Aragón*, 27 de novembre de 1931, p. 16.

89 Frank BÖSCH, «Politics with scandals. Germany and Britain in transnational perspective (1880-1914)», *Historia y Política*, 39, 2018, pp. 62-66.

90 Archivo General de la Administración, (10)095, 54/6256, telegrama reservat de Francisco Agramonte, subsecretari del Ministeri d'Estat, a Alfonso Danvila, ambaixador d'Espanya a París, 20 de novembre de 1931, i informe de l'1 de desembre de 1931 d'Alfonso Danvila a Alejandro Lerroux, ministre d'Estat. També un informe intern sense autoria ni data.

desta i eminentment conservadors i propers a la dreta nacionalista, van informar-ne. Només es podria destacar el setmanari maurrasià *Candide*, que parlava de l'escàndol com un «second Panama catalan».⁹¹ Tanmateix, a causa de la implicació de Billières, l'afer va tenir un impacte gens menyspreable en l'àmbit local de Tolosa.

En aquell moment, *La Dépêche*, òrgan tolosà del Partit Radical —formació que havia dominat la política municipal, del 1888 al 1912, a través del clientelisme—,⁹² era el mitjà que més durament criticava el Govern municipal socialista, amb campanyes contra la gestió financera de Billières i acusacions de malversació.⁹³ L'òrgan radical, però, curiosament, va ignorar l'afer Bloch. Curiosament perquè aquest diari havia estat al cas de l'afer Iglesias i havia jutjat les seves depuracions com una prova de la moralitat, la puresa, la justícia i el patriotisme del Partit Radical espanyol i de les Corts Constituents de la Segona República.⁹⁴ Tal vegada, la implicació del radical Casimir Giralt en l'afer Bloch, així com la voluntat de no engrandir un cas que podia desestabilitzar la naixent república espanyola, va motivar les prevencions de *La Dépêche*.

Els radicals, però, no eren els únics que brandaven la corrupció contra el socialisme tolosà. El 1927 els comunistes de l'Alta Garona ja havien denunciat Billières per la seva implicació en la suspensió de pagaments i la fallida fraudulenta de la Banque Commerciale Franco-Italienne⁹⁵ i des de *La Voix des travailleurs* definien l'Ajuntament

91 MARTIN, «Le scandale de Barcelone», *Candide*, 26 de novembre de 1931, p. 2.

92 Jean-Yves NEVER, «Du clientélisme à la technocratie: cent ans de démocratie communale dans une grande ville, Toulouse», *Revue Française de Science Politique*, 33, 13, 1983, pp. 439-444.

93 Jean-Claude DUPHIL, *Toulouse socialiste, 1906-1940*, Portet-sur-Garonne, Empreinte, 2002, pp. 60-61 i 100-101.

94 Aubin RIEU-VERNET, «La première “affaire” de la République espagnole», *La Dépêche*, 17 de novembre de 1931, pp. 1-2.

95 «Le krack de la Banque Franco-Italienne», *La Provence Ouvrière et Paysanne*, 15 de gener de 1927, p. 1.

tolosà com una «caverne des brigands» controlat per un «parti affairiste, fini, pourri... car le maire est l'ami de Lazare Bloch et de la banque Hanau». Igualment, l'any 1932 denunciaren un suposat benefici privat de Billières en la compra d'uns terrenys municipals.⁹⁶

Sigui com sigui, l'afer Bloch no va arribar a les terres occitanes ni amb radicals ni amb comunistes, sinó amb *L'Express du Midi*, representant de l'extrema dreta monàrquica de Tolosa, una cultura política contrarevolucionària amb una llarga tradició de denúncia de casos de corrupció.⁹⁷ En aquest sentit, el redactor Jean de Roquelaine fou l'encarregat de sostenir una breu polèmica entorn de l'afer per haver criticat els mal percebuts contactes entre Billières i Bloch. Roquelaine passava de puntetes sobre les repercussions de l'escàndol a Espanya, «l'affaire des gens de *tra los montes*», i se centrava en «un point de vue simplement toulousain». Així, demanava que Billières esclarís les seves relacions amb l'estafador i confessés si li havia proporcionat una carta de recomanació. La qüestió raïa a saber si l'alcalde era un hipòcrita per presentar-se com a «hostile aux financiers et aux capitalistes [...] l'anathème contre les “draineurs” de l'épargne publique, les agioteurs, les Bloch de toute plume et de tout poil».⁹⁸

Com a resposta, Billières va criticar els intents de Roquelaine de crear «un petit scandale propre à être jeté en pâture à la population toulousaine» i va negar qualsevol vincle amb Bloch. L'alcalde reconeixia, però, que havia escrit la carta de recomanació, si bé amb caràcter privat i, tal com s'ha vist, estrictament per petició de Jérôme Poulard.⁹⁹ Davant d'aquesta confessió, Roquelaine va tancar la polè-

96 Citat a Jean-Claude DUPHIL, *Toulouse socialiste...*, pp. 102-103.

97 Joan PUBILL-BRUGUÉS, «Lo femenino y la corrupción. Género y política en la contrarrevolución francesa (1890-1935)», dins M. J. ESPUNY, D. VALLÈS i E. VELO (coords.), *Derecho, historia y corrupción con perspectiva de género*, Madrid, Dykinson, 2021, pp. 99-113.

98 Jean de ROQUELAINE, «Parle, explique-toi, quel est ce mystère?», 1 de desembre de 1931, p. 4, i «Le mystère n'est pas éclairci», *L'Express du Midi*, 4 de desembre de 1931, p. 3.

99 «Une Lettre de M. Billières», *L'Express du Midi*, 4 de desembre de 1931, p. 3.

mica amb la convicció que s'havien demostrat «tous ces tours de valse socialo-financiers» de Billières amb Bloch, cosa que embrutava la integritat de la política tolosana i trencava una màxima dels polítics d'ambdós costats dels Pirineus: ser i semblar honrat.¹⁰⁰

Le Midi Socialiste no va entrar en la polèmica i mai no es va pronunciar públicament sobre l'afer Bloch. Només Eugène Montel a *Le Populaire*, òrgan parisenc de la SFIO, va defensar Billières i va afirmar que l'escàndol era una campanya de la dreta espanyola per atacar «des hommes les plus intègres et les plus représentatifs de l'Espagne révolutionnaire».¹⁰¹ Amb tot, l'afer Bloch va tenir conseqüències polítiques dins de la SFIO. Tot i que en un primer moment la secció local tolosana d'aquest partit va descartar amonestar Billières i Poulard per evitar una mala imatge de cara a les eleccions legislatives del juliol del 1932,¹⁰² posteriorment, en un congrés federal extraordinari, la secció de l'Alta Garona va decidir, per una banda, exonerar de qualsevol culpa l'alcalde tolosà i, per l'altra, obrir un expedient disciplinari a Poulard per la seva evident relació amb Bloch i la BUP.¹⁰³ Poc després, el mateix Poulard va renunciar i delegar les seves funcions com a tinent d'alcalde, al·legant raons de salut.¹⁰⁴

El periple polític i financer de Poulard, però, no s'acabà amb aquesta renúncia. El seu paper dins de la BUP li va costar, el juny

100 Jean de ROQUELAINE, «La Réponse de M. Billières. Les affaires sont les affaires», *L'Express du Midi*, 6 de desembre de 1931, p. 4, i Jean de ROQUELAINE, «Polémiques locales. Un dernier mot sur les avatars barcelonais du Maire de Toulouse», *L'Express du Midi*, 9 de desembre de 1931, p. 4.

101 Eugène MONTEL, «Les républicains espagnols n'ont pas voulu des "combines" de Lazare Bloch», *Le Populaire*, 23 de novembre de 1931, p. 2.

102 ANF, 20040106/7, informe núm. 3320 del Commissariat Spéciale de Toulouse, 22 de desembre de 1931.

103 «La vie socialiste. Congrès fédéral extraordinaire», *Le Midi Socialiste*, 23 de gener de 1932, p. 4.

104 «À propos de perquisitions. Mise au point», *Le Midi Socialiste*, 18 de juny de 1932, p. 4.

del 1932, una inculpció per estafa en el conegut com a afer dels calçats Sun, en el qual la BUP hauria rebut, entre els seus clients, accions amb valors ficticis d'una empresa tolosana de sabates.¹⁰⁵ Arran d'aquest nou escàndol, *Le Midi Socialiste* va marcar distàncies amb Poulard i va recordar que en aquell moment ja no tenia cap mena de lligam ni amb l'Ajuntament tolosà ni amb la SFIO.¹⁰⁶ Aquesta nova estafa, protagonitzada per Bloch amb la complicitat de Poulard, es va sumar a altres delictes perpetrats per la plana major de la BUP, amb Hanau al capdavant. De nou, la francesa va defensar la seva innocència, així com la de tots els membres de la BUP, tot titllant l'afer dels calçats Sun de «pseudo-escroquerie» fabricada pels grans grups financers internacionals.¹⁰⁷ Nogensmenys, aquesta defensa no va evitar que la majoria dels acusats fossin sentenciats a diverses penes de presó i multes.¹⁰⁸ Poulard, per la seva part, no va ser condemnat, ja que va morir el desembre del 1932. Segons *Le Midi Socialiste*, en la necrològica que va dedicar-li, la desaprovació originada a partir de l'afer Bloch hauria estat «un coup décisif» per a la delicada salut de l'antic camarada.¹⁰⁹

A tall de conclusió

Poques setmanes després de la seva revelació, l'afer Bloch va anar desapareixent de les pàgines de la premsa. Tot i que s'havia denunciat públicament la voluntat d'utilitzar recursos financers de manera èti-

105 «Les tractations de Lazare Bloch à Toulouse», *La Dépêche*, 11 de juny de 1932, p. 5.

106 «Loyauté», *Le Midi Socialiste*, 25 de juny de 1932, p. 6.

107 «L'affaire des chaussures "Sun" devant la 11e Chambre Correctionnelle (7 Mai 1934)», *Écoutez-moi...*, 12 de maig de 1934, pp. I-IV.

108 «L'affaire des chaussures "Sun". Le jugement», *Le Midi Socialiste*, 21 de juny de 1934, p. 3.

109 «Poulard est mort»... art. cit., p. 3.

cament qüestionable, l'absència d'uns beneficis finals per als implicats i d'una afectació real de tercers va limitar l'impacte entre l'opinió pública.¹¹⁰ Per tant, segons Nathan Yanai, no es pot parlar d'un «afer» pròpiament dit, perquè l'escàndol no va monopolitzar l'agenda política ni va posar en perill l'estabilitat del règim republicà.¹¹¹ Contràriament, seguint Elisabeth Clavierie, l'afer Bloch sí que fou, valgui la redundància, un «afer», ja que el denunciament va passar a ser objecte d'acusació per part dels denunciats.¹¹²

Més enllà d'aquesta qüestió purament teòrica, allò destacable és que els coetanis van emprar la paraula «afer» amb una voluntat política inequívoca: engrandir el cas i equiparar-lo amb els *affaires* politicofinancers francesos. La simple tria d'aquest terme ja mostra que l'afer Bloch fou un mer pretext per atiar les cruentes lluites polítiques obertes en el context de la Segona República. Tot i que la corrupció política no es va materialitzar ni va haver-hi una acusació ferma al darrere, l'escàndol va convertir-se en una arma llancívola per socavar l'hegemonia d'ERC tot subratllant la disfunció entre la praxi dels implicats en l'escàndol i el projecte moralitzador que s'estava impulsant per legitimar la Segona República, basat en la pràctica i la demostració pública de la probitat, l'honradesa, la transparència i l'austeritat en l'exercici del poder, per contraposar-se amb la monarquia, presentada com a consubstancialment corrupta. Concretament, en l'imaginari republicà reformista, la dictadura de Primo de Rivera havia estat l'exemple paradigmàtic d'un règim patrimonialista emparat per la monarquia i basat no només en l'exclusió i l'apatia política, sinó també en el favoritisme i la corrupció. En-

110 Steven TOMS, «Financial scandals: a historical overview», *Accounting and Business Research*, 49, 5, 2019, p. 478.

111 Citat a Fernando JIMÉNEZ SÁNCHEZ, «Posibilidades y límites...», p. 30.

112 Citat a Damien de BLIC i Cyril LEMIEUX. «Le scandale...», pp. 16-17.

front d'aquesta situació, «el poble espanyol» —digne, laboriós i, sobretot, honorat— havia optat per la República després de la «revolució del 14 d'abril». Un nou règim democràtic de regeneració política i emancipació civil que havia nascut pur, sense ni una taca de sang ni de diners bruts, per igualar i augmentar els drets en sintonia amb la virtut cívica, així com per fer front a la «casta» oligàrquica i corrupta que entorpia la tasca de reconstrucció nacional.¹¹³

Tal com s'ha pogut veure, l'origen de l'afer Bloch se situà en la utilització de contactes transfronterers basats en l'afinitat i l'afiliació política, per dur a terme pràctiques «micropolítiques» susceptibles a ser titllades de corruptes. A partir d'aquí, aquests contactes van esdevenir un escàndol d'àmbit estatal espanyol perquè van immiscir-se en una de les principals qüestions de les Corts Constituents: el model territorial de la Segona República. Així, la denúncia de l'afer va resultar útil per qüestionar el lideratge dels republicans d'esquerres en el procés estatutari català o, directament, per utilitzar la crítica de l'aparent corruptela i convertir-la en una censura global de la descentralització i l'autonomia catalana. Per altra banda, a França —on els *affaires* estaven totalment assumits com a part del joc polític—, a causa de les seves complexes ramificacions i de la localització tolosana dels actors francesos implicats, l'afer va transformar-se en un escàndol local emmarcat en les disputes polítiques pel poder municipal. Més enllà d'aquestes diferents adaptacions d'un mateix escàndol segons el context, a banda i banda dels Pirineus van existir elements

113 Rafael CRUZ, *Una revolución elegante: España, 1931*, Madrid, Alianza, 2014, pp. 30, 46-47, 90-91 i 175; Àngel DUARTE, «De ímpetus y apocamientos: la izquierda republicana entre la revolución democrática y la reforma social (1931-1936)», dins F. MORENTE, J. POMÉS i J. PUIGSECH (eds.), *La rabia y la idea...*, pp. 42-44.

discursius compartits, com ara l'ús del terme *affaire/afer*, l'aversió als contactes entre la política i l'àmbit financer¹¹⁴ —personificat en Bloch— o la importància de la imatge pública «honrada» en l'època de la política de masses. Uns elements transnacionals que, en qualsevol cas, s'haurien d'ampliar i d'analitzar amb més deteniment.

114 Vegeu Frédéric MONIER i Gemma RUBÍ, «Des “tigres à face humaine”: l'argent immoral, antipatriotique et illégitime en temps de guerre», dins O. DARD, J. I. ENGELS i F. MONIER (dirs.), *L'argent immoral et les profiteurs de guerre à l'époque contemporaine (1870-1945)*, Bruxelles, Peter Lang, 2020, pp. 349-352.

Els continguts de la revista estan subjectes a la llicència Creative Commons Reconeixement (by). Es permet qualsevol explotació de l'obra, incloent-hi una finalitat comercial, així com la creació d'obres derivades, la distribució de les quals també està permesa sense cap restricció.

